

УДК 340.1

DOI 10.33244/2617-4154.3(12).2023.44-56

С. В. Кудін,*д-р юрид. наук, професор**e-mail: kudinsv1971@gmail.com***ORCID ID 0000-0003-1396-3212;****М. О. Мацелик,***канд. юрид. наук, доцент,**Державний податковий університет**e-mail: macelyk50@ukr.net***ORCID ID 0000-0002-5281-45621;****М. В. Григорчук,***канд. юрид. наук, доцент,**Університет економіки та права «КРОК»**e-mail: miroslavg@ukr.net***ORCID ID 0000-0003-0523-030X**

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УСРР У 20-Х РОКАХ ХХ СТ.

У статті висвітлено аналіз сутності нормативного забезпечення діяльності органів юстиції УСРР у період 20-х років ХХ ст. Доведено, що нормативно-правова база діяльності органів юстиції УСРР у період 20-х років характеризувалася домінуванням політико-правових принципів, які уособлювали утвердження радянської державно-правової системи. Радянські закони зазвичай санкціонувалися партійною верхівкою, яка контролювала всі сфери державного життя, зокрема й правоохоронну сферу. Виявлено, що при цьому органи прокуратури виконували функцію особливої наглядової інстанції практично над усіма правоохоронними структурами, зокрема й судовими установами. Встановлено, що перед кримінальною юстицією ставилося завдання всіляко сприяти здійсненню різних політичних і політико-господарських кампаній. Доведено, що певний вплив на процес правового регулювання органів юстиції мали Конституція УСРР 1919 року, зі змінами, внесеними в 1925 році, та Конституція УСРР 1929 року. Однак українські радянські конституції були документами швидше політичними, аніж правовими й розроблялися насамперед у компартійних відділах. Враховуючи це, зазначені конституційні акти з великим застереженням можна віднести до групи основних законів держави. Обґрунтовано, що Конституція УСРР 1929 року зумовила подальше утвердження принципу диктатури пролетаріату та сприяла встановленню домінування загальносоюзних законодавчих актів над республіканськими. Упродовж 20-х років спостерігалось поступове зростання ролі союзного центру, тобто загальносоюзних установ, і обмеження прав республіки, що зі свого боку вплинуло на характер функціонування органів юстиції. Останні стали більші

залежними у своїй діяльності від союзних відомств. З'ясовано, що процес організаційно-структурного зміцнення органів юстиції УСРР впродовж 20-х років відбувався в досить складних умовах. Насамперед це було пов'язано з існуючою тенденцією ігнорування права як «буржуазного» пережитку. Крім того, давалися взнаки неформованість правоохоронної системи в УСРР та тенденція до перетворення правоохоронних органів у засіб встановлення тоталітарного режиму в країні. Виявлено, що правоохоронна система УСРР упродовж 20-х років ХХ ст. була досить складною, що ставило перед державою завдання її реорганізації та реформування. Відповідним чином правоохоронні органи перебували в стані трансформації й організаційно-правового зміцнення. Проте перед ними стояла низка проблем і завдань, особливо – у відношенні боротьби з загальною кримінальною злочинністю. Водночас продовжувався процес формування органів юстиції, а також – розпочався процес відновлення в правах адвокатури.

Ключові слова: Українська Соціалістична Радянська Республіка, правоохоронна система, органи юстиції, соціалістична законність, соціалістичний правопорядок, нормативна база.

Вступ. Сучасний процес формування правової держави в Україні потребує належного переосмислення того політико-правового досвіду, який залишився нам у спадщину від СРСР, а також тих державно-правових тенденцій, що існували на етапі переростання авторитарного режиму в тоталітарний. Цей аспект розвитку юридичної науки є актуальним також з огляду на окремі спроби реанімації певних ідеологічних форм, що безпосередньо пов'язані з авторитарним і навіть тоталітарним минулим. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує діяльність системи органів юстиції.

Нині особливо гостро постала потреба ґрунтовного вивчення та переосмислення практики функціонування органів юстиції з метою врахування досвіду їх функціонування в подальшому, зокрема уникнення тих негативних явищ і тенденцій, що мали місце в період 20-х років ХХ ст. Також важливо враховувати той досвід, що був напрацьований органами юстиції упродовж зазначеної доби, з усіма недоліками та упущеннями, для належного обґрунтування форм і характеру функціонування сучасної правоохоронної системи України.

Мета статті. Метою статті є з'ясування змісту нормативної бази функціонування органів юстиції УСРР у період 20-х років ХХ ст., що дає змогу визначити правові засади та підстави їхньої діяльності.

Методологія. З метою виконання основних завдань дослідження авторами цієї статті було використано такі методи: філософської діалектики, аналізу, синтезу, узагальнення, системний, функціональний, порівняльно-історичний, спеціально-юридичний та інші.

Основна частина. СРСР була чи не єдина держава в світі, яка повністю відкинула законодавство попереднього часу. Комуністична ідеологія визначила радикальне ставлення, взагалі відкидаючи ідею права. Натомість на території Радянського Союзу діяли розмиті принципи революційної моралі та класової боротьби, управлінські

розпорядження партійних органів і державних установ. Сфера дії закону обмежувалася прийнятим кримінальним кодексом і низкою актів щодо організації державних органів. Цивільний та інші кодекси досить примітивні й викривлені не мали реального значення. Особливо це було характерно для початку 1920-х років.

Характеризуючи статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР 1924 року, В. Д. Гончаренко зауважив, що в главі десятій Конституції «Про союзні республіки» містилися норми, що регулювали організацію та діяльність у межах території кожної союзної республіки найвищих органів влади та управління (з'їзд Рад республіки, ЦВК, Президія ЦВК, Рада Народних Комісарів, й зокрема – народного комісара юстиції) [1, с. 60, 61].

Один із провідних напрямів функціонування органів юстиції полягав у їх нормативно-правовому забезпеченні. Його виконання було доволі складним, з огляду на доволі різнопланову діяльність правоохоронних підрозділів та завдання, що ставились перед ними радянською владою. Не завжди органи, покликані виконувати місію охорони прав і свобод особи, виконували охоронні функції, частіше вони використовувалися як репресивно-каральні інститути Радянської держави. Значну роль у цьому відіграла радянська кримінально-правова політика, що деформувала суспільство, руйнуючи в ньому основи не тільки права, але й моралі.

Так, особлива частина КК УСРР 1922 року, формулюючи склади конкретних злочинів, повністю виконувала соціально-політичні завдання більшовиків – захистити їх перебування при владі, вести жорстоку безкомпромісну боротьбу з будь-якими спробами здійснення посягань на неї, із діями, які могли послабити або похитнути їх владу. Через призму цих завдань здійснювалось визнання певних діянь суспільно небезпечними, віднесення їх до категорії злочинних, конструювання конкретних кримінально-правових норм, що визначали відповідальність за конкретні злочини.

Особлива частина КК УСРР 1922 року була структурована на підставі родових об'єктів злочинних посягань і включала в себе такі групи злочинів: державні (контрреволюційні) злочини; злочини проти порядку управління; посадові (службові) злочини; порушення правил про відокремлення церкви від держави; господарські злочини; злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи; майнові злочини; військові злочини; злочинні порушення правил охорони народного здоров'я; злочини проти суспільної безпеки та громадського порядку [2, с. 96].

Важливу роль у дискусіях з юридичних питань у період НЕПу посідала концепція «революційної» законності, що виникла в 1921–1922 роках. «Революційна» законність була ідеологічною основою для переходу від «революційної» правосвідомості до нормальної правової системи зі стабільними юридичними гарантіями, без яких був неможливим НЕП і приватна господарська діяльність. У результаті цих дискусій різко зросла роль прокурора як охоронця «революційної» законності. Хоча нез'ясованість поняття «революційна» законність давала можливість упродовж усього періоду НЕПу надавати йому різні відтінки для використання в політичній боротьбі, в цілому пов'язані з ним дискусії стимулювали розвиток правового забезпечення.

У певний спосіб це вплинуло на процес формування першого систематичного зібрання чинного законодавства СРСР (у п'яти томах), що було здійснено в 1926–1927 роках. А впродовж 1927–1930 років проводилася значна робота з підготовки Зводу законів СРСР. Однак у державі диктатури пролетаріату закони були необхідні для захисту інтересів самої держави, а більш конкретно – партократії, діяльність усієї системи державних органів, посадових осіб і окремих громадян повинна була спрямовуватися передусім на реалізацію цих інтересів. Людина, її права та свободи зі сфери революційної законності вилучалися з самого початку [3, с. 283].

Починаючи з 1920-х років у Радянському Союзі, й УСРР зокрема, почався процес формування досить розгорнутої системи позитивного права, яка хоч і була «ущербною», але все ж на певному юридично-усередненому рівні охоплювала законодавчо-нормативною регламентацією різні сфери життя суспільства. Якщо на початку 1920-х років домінував принцип утвердження «революційного права» безпосередньо через «пролетарський суд», Надзвичайну комісію, продзагони, революційні трибунали, комітети бідноти – з допомогою всіх засобів більшовицької диктатури – то в другій половині 1920-х років, в умовах утвердження військово-комуністичної системи влади, ситуація змінилася.

На перше місце в державно-юридичному плані вийшли суди, прокуратура, слідчі підрозділи та органи громадського порядку. Для підтримки існуючої системи влади виявилось, загалом, достатнім того, щоб усі учасники державного та суспільного життя «просто» суворо дотримувалися радянського законодавства (і негласно зберігалася безперешкодна можливість застосування партійно-державним апаратом революційного права шляхом встановлення режиму репресій, терору, застосування прямого збройного насилля тощо). Однак водночас запроваджувана судова система й принципи судочинства не дозволяли захистити права в судових процедурах [4, с. 196].

У колишньому СРСР різниця між кодифікованими законодавчими актами окремих республік існувала лише формально. Наприклад, кримінально-процесуальні кодекси колишніх республік були скопійовані з відповідного кодексу Радянської Росії. Це стосувалося й більшості інших кодексів. Ці законодавчі акти відображали насамперед внутрішню політику СРСР у цілому і мали специфічні ознаки, притаманні саме російському праву [5]. Водночас, на думку А. Й. Рогожина, в УСРР проводилася активна робота над підготовкою законодавчих пропозицій. Особлива роль у цьому процесі належала НКЮ УСРР [6, с. 190]. Адже згідно з Положенням «Про Народний комісаріат юстиції» саме на цю структуру покладалася функція кодифікації законодавства, публікації законодавчих актів і доведення їх змісту до відповідних відомств, розробка та розгляд законопроектів, тлумачення законів, керівництво правотворчою діяльністю всіх відомств [7, с. 17].

На XV з'їзді партії, що відбувся в грудні 1927 року, ставилось питання покращення роботи державного апарату, в тому числі, силових і контролюючих структур. Зокрема, на цьому з'їзді була піддана серйозній критиці робота органів юстиції [8, с. 101, 120]. Так, з'їзд вказав на потребу у покращенні діяльності судових органів щодо боротьби з бюрократизмом, залученні до відповідальності працівників адміністративного й

господарського апарату, винних у злочинній безгосподарності тощо. Також були накреслені завдання радянських судових органів. Серед іншого XV з'їзд ВКП(б) ставив завдання посилення виконання радянських законів, покращення та розширення роботи судів.

За цих обставин, як свідчила практика, радянські суди вирішували справи на основі радянських декретів, а за відсутності таких керувалися «революційною» совістю та «революційною» правосвідомістю, але не старими законами. Така практика не могла забезпечити належне функціонування правоохоронних органів, особливо на місцях. Одне із завдань радянських судових органів полягало в більшому наближенні судів й органів юстиції загалом до правоохоронної роботи на місцях.

З метою боротьби зі службовими проступками та провинами державних органів, які не підлягали переслідуванню в кримінальному порядку, ВУЦВК і РНК УСРР 3 лютого 1926 року ухвалили «Положення про дисциплінарні суди». Останні створювалися при ВУЦВК (Головний дисциплінарний суд) і при окружних виконкомах. Вони були скасовані рішенням XV з'їзду ВКП(б) й проіснували до 1928 року [9].

У «Основах судоустрою Союзу РСР і союзних республік» від 1924 року, серед іншого, було сформульовано завдання суду, зокрема: 1) зміцнення правопорядку; 2) захист інтересів і прав трудящих та їх об'єднань; 3) зміцнення суспільно-трудової дисципліни та солідарності трудящих та їх правове виховання; 4) здійснення революційної законності в особистих і майнових стосунках громадян. Народні комісари юстиції союзних республік мали здійснювати нагляд за всією судовою практикою всіх судових органів певної республіки, опротестовуючи й направляючи через прокурорський нагляд на перегляд будь-які вироки чи рішення, винесені судами певної союзної республіки. Завдання втілення в життя принципу «революційної» законності покладалося насамперед на органи прокуратури. Формування цього інституту в УСРР, як і більшості правоохоронних органів, відбувалося за зразком РСФРР.

19 лютого 1925 року 4-ю сесією ВЦВК VIII-го скликання було ухвалено резолюцію «Про діяльність Державної Прокуратури», де визначалися провідні завдання прокуратури, зокрема встановлення правопорядку, захист інтересів і прав працюючих і їх об'єднань, здійснення судового та адміністративного нагляду, поліпшення слідчого й кримінального розшукового апарату, прискорення передачі справ до судових органів тощо [10, с. 41]. Постановою РНК від 6 липня 1925 року у порядку підготовки до введення в дію положення про суд були затверджені структура та штати НКЮ УСРР, окружних судів і окружних прокуратур.

Прокуратура республіки відповідно до цих актів була п'ятим відділом НКЮ. Прокурором республіки, як і за Положенням «Про прокурорський нагляд» 1922 року, був народний комісар юстиції. Однак постановою від 6 липня 1925 року йому вперше офіційно було присвоєно найменування Генеральний прокурор республіки [11, с. 79, 80]. Важливим законодавчим актом про прокуратуру стали «Основи судоустрою Союзу РСР і союзних республік» 1924 року. У цьому документі серед іншого було закріплено принцип централізованої побудови органів прокуратури та значно розширено повноваження прокурорів.

Функціонування та діяльність органів прокуратури УСРР у 20-х роках регламентувалися низкою нормативно-правових актів, це: «Положення про Верховний Суд Союзу РСР» 1923 року, Конституція СРСР 1924 року, «Основи судоустрою Союзу РСР і союзних республік» 1924 року, «Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» 1924 року, «Про взаємовідносини між органами РСІ та органами радянської юстиції та прокуратури» 1924 року, «Про неухильне запровадження революційної законності» 1925 року, «Про порядок розгляду губернськими виконавчими комітетами протестів, внесених прокуратурою» 1925 року, «Положення про військові трибунали та військову прокуратуру» 1926 року, «Про зміни та доповнення положення про військові трибунали та військову прокуратуру» 1929 року, «Положення про Верховний Суд Союзу РСР та прокуратуру Верховного Суду Союзу РСР» 1929 року, а також «Положеннями про судоустрій» від 1925 та 1929 років тощо.

Відповідно до ст. 6 Положення про судоустрій УСРР від 1925 року для нагляду за законністю дій органів радянської влади, державних й громадських закладів, підприємств і приватних осіб опротестування в касаційному порядку та в порядку нагляду вироків, рішень і визначень, що виносяться судами для безпосереднього нагляду й нагляду за процесом дізнання, розшуку та попереднього слідства з кримінальних справ, підтримання звинувачення з кримінальних справ у суді, нагляду за виконанням вироків, за законністю утримання під вартою, за станом і діяльністю місць ув'язнення, а також задля захисту інтересів держави й трудящих у цивільних справах мала діяти Державна прокуратура.

Згідно зі ст. 4 Положення про судоустрій УСРР від 1925 року окружний суд як одна з основних ланок системи судоустрою мав діяти:

1. Як безпосереднього управління й нагляду за всіма підлеглими йому судовими установами, нотаріальними органами, судовими виконавцями, судовими перекладачами та іншими підвідомчими йому посадовими особами. Такий орган управління та нагляду підпорядкований безпосередньо НКЮ.

2. Як орган касаційно-ревізійного розгляду скарг і протестів на вирок, рішення й визначення підвідомчих йому народних судів.

3. Як суд першої інстанції щодо справ, віднесених законом до ведення окружного суду.

Крім того, окружному суду притаманний нагляд за всіма діючими на території округу спеціальними судами, за виключенням військових трибуналів і їх виїзних сесій.

Для судової практики УСРР періоду другої половини 1920-х років була притаманна тенденція масового залучення до процесу судочинства вихідців з пролетарського середовища, які переважно не мали не лише юридичної, а й навіть звичайної освіти. Так, наприклад, Артемівський окружний суд 1928 року спочатку започаткував практику запрошення на засідання пленуму окружного суду робітників і селян того району, про роботу народного суду якого йшло обговорення на пленумі. А згодом склад працівників судових органів в Артемівському окружному суді почав поновлюватися за рахунок висуванців із підприємств. Водночас усі народні судді, за

виключенням одного члена окружного суду, були членами партії. Усе більш значна роль відводилася й товариським судам.

Перші декрети про товариські суди початку 1920-х років стали початковими положеннями, що визначили напрям подальшого розвитку цих самодіяльних органів. У процесі формування нового радянського суспільства вони відігравали досить активну роль у зміцненні правопорядку, вихованні радянських громадян у дусі точного й неухильного дотримання законів, попередження антигромадських вчинків. Товариський суд міг застосовувати такі засоби впливу, як попередження, громадський осуд з публікацією в засобах друку або без нього, штраф до 10 крб. Постанови товариських судів були остаточними й оскарженню не підлягали.

Функціонування громадських і товариських судів здійснювалося відповідно до прийнятої ВУЦВК і РНК УСРР від 9 квітня 1928 року постанови «Про житлові мирові конфліктні комісії», затвердженому 19 липня 1929 року «Положенню про товариські суди та мирові камери», які повинні були розглядати окремі кримінальні та цивільні справи, а також уставу «Про товариські суди при сільських і селищних Радах й фабрично-заводських підприємствах, державних і громадських установах». Відповідно до цих документів жодної плати за свою роботу голова товариського суду та його заступники не отримували й працювали на громадських засадах.

Народний суддя та прокурор мали право призупиняти виконання постанов товариського суду, якщо воно порушувало закон, й передавати справу на розгляд загальних судів. Нагляд за діяльністю товариських судів і надання їм допомоги в практичній роботі Положення покладало на Народний комісаріат юстиції УСРР.

Постановою ВУЦВК і РНК від 11 вересня 1929 року було ухвалено нове «Положення про судоустрій УСРР». Це положення зберігало попередню судову систему: народний суд, окружний суд, верховний суд, головний суд Молдавської АСРР і надзвичайні сесії; зберігалися ті ж спеціальні суди та їх функції. 29 жовтня 1929 року Президія ЦВК СРСР ухвалила постанову про зміну Положення про військові трибунали та військову прокуратуру від 1926 року. Також упродовж 1929 року відбувався процес удосконалення Положення про Верховний суд СРСР.

Згідно із ст. 7 Положення про судоустрій УСРР від 1925 року для попереднього розслідування злочинних дій, що підлягають судовому розгляду в межах довірених їм діляниць, а також при окремих судових закладах і при НКЮ діють слідчі. Відповідно до ст. 9 для засвідчення актів, договорів і для виконання інших нотаріальних дій, вказаних у законі, при окружних судах під наглядом і керівництвом останніх діють нотаріальні контори, предмет діяльності яких визначається нотаріальним Положенням.

А згідно зі ст. 10 для виконання судових рішень і визначень, а також інших дій, вказаних у законі, при окружних судах перебувають судові виконавці, які діють під загальним керівництвом і наглядом окружних судів. Також, згідно зі ст. 11, для обслуговування судочинства при окружних судах під наглядом і керівництвом останніх була передбачена діяльність судових перекладачів [12, с. 6].

2 жовтня 1922 року ВУЦВК затвердив Положення про адвокатуру УСРР, аналогічне Положенню про адвокатуру РСФРР. Завдяки цьому з'явилась можливість

забезпечення права звинувачуваного на захист, що на практиці мало реалізуватися через мережу юридичних консультацій. Стаття 8 Положення про судоустрій УСРР від 1925 року передбачала, що для надання юридичної допомоги населенню, зокрема з метою виконання завдань судового захисту, при окружних судах під наглядом останніх діють колегії захисту.

Діяльність адвокатури УСРР протягом 20-х років регламентувалася такими нормативно-правовими актами: «Положення про адвокатуру УСРР» 1922 року, «Про юрисконсультів державних закладів і підприємств й кооперативних організацій та про нагляд за їх діяльністю» 1927 року, Положення «Про судоустрій УСРР» 1929 року тощо.

Відповідно до «Положення про адвокатуру УСРР» встановлювалося коло осіб, які, крім адвокатури, могли здійснювати захист обвинувачуваних на суді. До таких осіб було віднесено близьких родичів сторін (обвинувачуваного чи потерпілого), представників державних, професійних і громадських організацій. Отже, адвокатура визнавалася основною, але не єдиною організацією щодо забезпечення судового захисту. Тим самим «Положення про адвокатуру» визначало судовий захист як справу державну й суспільну, від якої неможливо усунути державні, професійні, громадські й кооперативні організації.

12 вересня 1928 року колегія Нарком'юсту УСРР ухвалила постанову «Про реорганізацію колегій захисників», згідно з якою робота членів колегій захисників була переведена на колективні форми, а приватна адвокатська практика ліквідована. У «Положенні про судоустрій УСРР» 1929 року було передбачено, що колегії захисників працюють при окружних судах і діють як на підставі зазначеного Положення, так і на підставі наказів і розпоряджень Нарком'юсту УСРР. Відповідно до цього 20 жовтня 1929 року Нарком'юст УСРР затвердив Положення про колективні форми роботи колегій захисників [13, с. 45]. Тобто відбувався планомірний процес одержавлення інституту адвокатури.

Кримінально-правова політика України повністю визначалась з Москви. Зокрема, 1927 року були видані такі загальносоюзні кримінально-правові акти, як «Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу РСР злочини проти порядку управління)», яким визначалось поняття так званих «контрреволюційних злочинів», їх коло та основні напрями кримінально-правової боротьби з ними. 8 червня 1927 року було прийнято Кримінальний кодекс УСРР, який, незважаючи на чисельні зміни, майже на 30 років відтворював кримінально-правову політику України. Цей кодекс увійшов в історію як кримінально-правова база сталінського тоталітаризму. На його базі були здійснені чисельні репресії режиму проти українського народу [14, с. 134, 135]. В УСРР запроваджувалася централізована радянська правова система, а всі республіканські правові джерела були, по суті, калькою загальносоюзних.

Ухвалення нових КК і КПК УСРР 1927 року посилило карально-репресивні функції правоохоронних органів. Зокрема, це проявилось в збільшенні їхніх повноважень [15, с. 19–27]. Що стосується Особливої частини КК 1927 року, то вона, порівняно з

КК 1922 року, характеризувалась посиленням кримінальної репресії. Про це свідчить хоча б факт суттєвого, майже на 1/3, зростання кількості злочинів, за які передбачалась можливість застосування смертної кари. У разі вчинення контрреволюційних злочинів (стст. 54¹–54¹⁴) у більшості випадків передбачалась можливість застосування вищої міри соціального захисту – розстрілу або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна та з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства Союзу РСР із вигнанням за межі Союзу РСР назавжди.

У нормах же КПК УСРР від 1927 року знайшли відображення складність і суперечливість процесів згортання непу та становлення тоталітарного режиму. Поряд із закріпленням ряду демократичних принципів кримінального процесу – законності, публічності, об'єктивності та повноти розслідування справи, гласності судового розгляду – Кодекс доповнювався новими положеннями, що посилювали обвинувальний ухил у судочинстві, зокрема, встановлювався принцип застосування закону за аналогією, визначалися обставини, за яких могла бути порушена адвокатська таємниця, особистому зізнанню обвинуваченого надавалося значення достатнього доказу його вини, зберігалися спеціальні суди, які розглядали справи на закритих засіданнях у спрощеному порядку, КПК УСРР 1927 року значно розширював права органів дізнання, слідчих і прокурорів, що було зроблено для прискорення та спрощення провадження у кримінальних справах. Отже, демократичні принципи кримінального процесу слугували лише прикриттям карально-репресивної системи, до якої більшою мірою залучалися органи юстиції.

Висновки. Отже, можна зробити такі висновки:

1. Нормативно-правова база діяльності органів юстиції УСРР у період 20-х років характеризувалася домінуванням політико-правових принципів на кшталт «революційної» та «соціалістичної» законності, що уособлювали утвердження радянської державно-правової системи. Радянські закони зазвичай санкціонувалися партійною верхівкою. Вона ж контролювала всі сфери державного життя, зокрема й правоохоронну сферу. Водночас органи прокуратури виконували функцію особливої наглядової інстанції практично над усіма правоохоронними структурами, зокрема й судовими установами. Перед кримінальною юстицією ставилося завдання – всіляко сприяти здійсненню різних політичних і політико-господарських кампаній.

Певний вплив на процес правового регулювання органів юстиції мали Конституція УСРР 1919 року зі змінами, внесеними до неї 1925 року, та Конституція УСРР 1929 року. Однак українські радянські конституції були документами швидше політичними, ніж правовими й розроблялися насамперед у компартійних відділах. Враховуючи це, а також статус квазі-держави, якою була УСРР, зазначені конституційні акти з великим застереженням можна віднести до групи основних законів держави.

2. Конституція УСРР 1929 року зумовила подальше утвердження принципу диктатури пролетаріату та сприяла встановленню домінування загальносоюзних законодавчих актів над республіканськими. Упродовж 20-х років спостерігалось поступове зростання ролі союзного центру, тобто загальносоюзних установ, і

обмеження прав республіки, що зі свого боку вплинуло на характер функціонування органів юстиції. Останні стали більш залежними у своїй діяльності від союзних відомств.

3. Процес організаційно-структурного зміцнення органів юстиції УСРР упродовж 20-х років відбувався в досить складних умовах. Насамперед це було пов'язано з існуючою тенденцією ігнорування права як «буржуазного» пережитку. Крім того, давалися взнаки несформованість правоохоронної системи в УСРР та тенденція до перетворення правоохоронних органів у засіб встановлення тоталітарного режиму в країні.

4. У цілому правоохоронна система УСРР упродовж 20-х років була досить складною, що ставило перед державою завдання її реорганізації та реформування. Правоохоронні органи перебували в стані трансформації й організаційно-правового зміцнення. Проте перед ними стояв ряд проблем і завдань, особливо щодо боротьби із загальною кримінальною злочинністю. Водночас продовжувався процес формування органів юстиції, а також розпочався процес відновлення у правах адвокатури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко В. Д. Статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР. *Вісник Академії правових наук України* : збірник наукових праць / редколегія : В. Я. Тацій та інші. Харків : Право, 2013. № 1 (72). С. 57–65.
2. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : монографія / за заг. ред. М. В. Костицького. Київ : Атіка, 2005. 124 с.
3. Губар С. В. Кримінальна юстиція в Україні. 1927–1939 роки : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2009. 352 с.
4. Волвенко П. В. Актуальні проблеми теорії держави та права : навчальний посібник / Донецький державний університет управління. Донецьк : Цифрова типографія, 2010. 210 с.
5. Губар С. В. Становлення і розвиток органів дізнання і досудового слідства в Україні. 1917–1960-ті роки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 189 с. URL : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/33550.html>
6. Рогожин А. Й. Очерк истории социалистической законности УССР. Антологія української юридичної думки. В 10 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка та інших. Т. 9 : Юридична наука радянської доби / упоряд.: Авер'янов В. Б., Костенко О. М., Нагребельний В. П., Погорілко В. Ф., Савчук К. О., Усенко І. Б. ; відп. ред. В. П. Нагребельний. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. С. 181–199.
7. Вовк Ю. Є. Законодавча діяльність урядів Радянської України у 1919–1929 роках. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 3. С. 15–18.
8. Святоцкий А. Д. Создание советской адвокатуры. *Проблемы правоведения*. Киев : Издательство при Киевском государственном университете, 1986. Вып. 47. С. 48–57.
9. Державний устрій УСРР у 1920–1930-х рр. URL : http://ez2www.com/book_564_chapter_8_ROZDIL_VII_Derzhavno-pravovijj_rozvitok_Radjanskoj_Ukraini.html

Кудін С. В., Мацелик М. О., Григорчук М. В. Нормативне забезпечення діяльності органів юстиції УСРР у 20-х роках ХХ ст.

10. Клочков В. Г. Історія прокуратури України : монографія ; 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : НТВ «Правник», 2004. 246 с.
11. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратура в Україні: історія та сучасність : монографія. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2004. 348 с.
12. Оп. 3. 1924–1929 рр. Спр. 50 : Документи про введення в дію Положення про судоустрій УСРР (постанови, службова записка, переписка). 1925 рр., 99 арк.
13. Шкарупа В. К. Адвокатура України : навчальний посібник / В. К. Шкарупа, О. В. Філонов, А. М. Титов та ін. ; за ред. В. К. Шкарупи. Київ : Знання, 2007. 398 с. (Вища освіта ХХІ століття).
14. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 440 с.
15. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР. Харків : Юридичне видавництво НКЮ УСРР, 1927. 107 с.

REFERENCES

1. Goncharenko V. D. Status of the Ukrainian SSR under the first Constitution of the USSR. Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine : a collection of scientific papers / ed: V. Tatsiy and others. Kharkiv : Pravo, 2013. № 1 (72). С. 57–65.
2. Fris P. L. Essay on the history of criminal law policy of Ukraine : a monograph / Under the editorship of M. V. Kostytskyi. Kyiv : Atika, 2005. 124 с.
3. Hubar S. V. Criminal Justice in Ukraine. 1927–1939 : a monograph. Kyiv : High-Tech Press, 2009. 352 с.
4. Volvenko P. V. Actual problems of the theory of state and law : a textbook / Donetsk State University of Management. Donetsk : Digital printing house, 2010. 210 с.
5. Formation and development of bodies of inquiry and pre-trial investigation in Ukraine. 1917–1960s : Candidate of Law Sciences (PhD) : 12.00.01. Kyiv, 2003. 189 с. URL : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/33550.html>
6. Rogozhyn A. Y. Essay on the history of socialist legality of the Ukrainian SSR. Anthology of Ukrainian legal thought. In 10 vols. Vol. 9 : Legal Science of the Soviet Era / Edited by Y. Shemshuchenko and others ; Averyanov, O. Kostenko, V. Nahrebelnyi, V. Pohorilko, K. Savchuk, I. Usenko ; editor-in-chief V. Nahrebelnyi. Kyiv : Yurydychna Knyha Publishing House, 2004. С. 181–199.
7. Vovk Y. Legislative activity of the governments of Soviet Ukraine in 1919–1929. Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2012. № 3. С. 15–18.
8. Svyatotsky A. D. Creation of the Soviet Bar. Problems of jurisprudence. Vyp. 47. Kyiv : Publishing house of Kyiv State University, 1986. С. 48–57.
9. The State Structure of the Ukrainian SSR in the 1920s and 1930s. URL : http://ez2www.com/book_564_chapter_8_ROZDIL_VII_Derzhavno-pravovijj_rozvitok_Radjanskoj_Ukraini.html
10. Klochkov V. G. History of the Prosecutor's Office of Ukraine: a monograph ; 3rd ed. revised and supplemented. Kyiv : NTV "Pravnyk", 2004. 246 с.

11. Sukhonos V. V. Organization and activity of the prosecutor's office in Ukraine: history and modernity : monograph. Sumy : VDT "University Book", 2004. 348 с.
12. Оп. 3. 1924–1929. Folder 50 : Documents on the enactment of the Regulations on the Judicial System of the Ukrainian SSR (resolutions, memos, correspondence). 1925, 99 papers.
13. Shkarupa V. K. Advocacy of Ukraine : a textbook / V. K. Shkarupa, O. V. Filonov, A. M. Titov and others ; edited by V. K. Shkarupa. Kyiv : Znannya, 2007. 398 p. (Higher Education of the XXI century).
14. Fris P. L. Criminal Law Policy of Ukraine : Doctor of Laws degree : 12.00.08. Kyiv, 2005. 440 с.
15. Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR. Kharkiv : Legal Publishing House of the NKJU of the Ukrainian SSR, 1927. 107 с.

S. Kudin, M. Matzelyk, M. Hryhorchuk. Regulatory support for the activities of the justice authorities of the USSR in the 20s

This article analyzes the essence of the regulatory framework for the activities of the judiciary of the Ukrainian SSR in the 20s of the twentieth century. The author proves that the regulatory framework for the activities of the judiciary of the Ukrainian SSR in the 20s was characterized by the dominance of political and legal principles which embodied the establishment of the Soviet State and legal system. Soviet laws were usually authorized by the party leadership, which controlled all spheres of state life, including law enforcement. It is revealed that at the same time, the prosecutor's office performed the function of a special supervisory authority over virtually all law enforcement agencies, including judicial institutions. The author establishes that the criminal justice system was tasked with facilitating various political and political-economic campaigns in every possible way. It is proved that the Constitution of the Ukrainian SSR of 1919, as amended in 1925, and the Constitution of the Ukrainian SSR of 1929 had a certain influence on the process of legal regulation of the judiciary. However, the Ukrainian Soviet constitutions were political rather than legal documents and were developed primarily in the Communist Party departments. Given this, these constitutional acts can be classified as fundamental laws of the State with great reservation. It is substantiated that the Constitution of the Ukrainian SSR of 1929 led to further establishment of the principle of dictatorship of the proletariat and contributed to the dominance of all-Union legislative acts over the republican ones. During the 20s, there was a gradual increase in the role of the Union center, i.e., all-Union institutions, and restrictions on the rights of the republic, which, in turn, affected the functioning of the judiciary. The latter became more dependent on the Union agencies in their activities. It is found that the process of organizational and structural strengthening of the justice authorities of the Ukrainian SSR during the 20s took place in rather difficult conditions. First of all, this was due to the existing tendency to ignore law as a "bourgeois" relic. In addition, there were signs of the underdevelopment of the law enforcement system in the Ukrainian SSR and the tendency to turn law enforcement agencies into a means of establishing a totalitarian regime in the country. It is found that in general, the law enforcement system of the Ukrainian SSR in the 20s was quite complex, which posed the state with the task of reorganizing and

reforming it. Accordingly, law enforcement agencies were in a state of transformation and organizational and legal strengthening. However, they faced a number of problems and challenges, especially with regard to combating general criminal activity. At the same time, the process of forming the judiciary continued, and the process of restoring the rights of the bar began.

Keywords: *Ukrainian Socialist Soviet Republic; law enforcement system; judicial authorities; socialist legality; socialist law and order; regulatory framework.*

Стаття надійшла до редколегії 20 квітня 2023 року